

robert hersant: een franse axel springer?

jan servaes

In 1892 telde Frankrijk 414 kranten, in 1914 waren dat er 302, in 1939 nog 206, 203 in 1946, en er bleven er nog 111 over in 1960. Momenteel nog 92. Ook in 1892 werden in 69 Franse steden meerdere kranten uitgegeven. Dit cijfer daalde tot 17 in 1962 en tot 6 in 1975. Vooral Parijs had sterk te lijden onder deze teruggang: van de 60 uitgaven in 1914 telde men er vorig jaar nog 9.

In tegenstelling tot deze numerieke recessie, steeg de totale oplage gestaag: van 9 miljoen in 1914, over 11,7 miljoen in 1939 en 11,3 miljoen in 1960 tot ongeveer 12 miljoen in 1975.

Al deze cijfers alleen maar om aan te tonen dat - alhoewel er geen vermindering van de krantenverkoop merkbaar is o.i.v. radio en televisie - er steeds meer krantetitels verdwijnen. De perswereld ontsnapt dus, net zomin als andere sectoren, niet aan de economische marktwetten die de ondernemingen naar een toenemende concentratie en monopolievorming drijven.

Slechts weinigen wagen het nog om met een nieuw dagblad uit te pakken. *Le Quotidien de Paris*, dat eigenlijk een voortzetting is van het verzetsblad *Combat*, en de linkse dagbladen *Libération* en *Rouge* zijn de enige uitzonderingen.

De oorzaken van deze 'crisis in de pers' werden reeds eerder in dit tijd-

schrift behandeld (1), zodat we ons hier beperken tot de beschrijving van één van de meest ophefmakende en terzelfdertijd flagrantste voorbeelden van monopolievorming in de Franse pers: het imperium Hersant.

Voorspel

Na een militante deelname aan extreem-rechtse groeperingen en een kortstondige flirt met het Vichy-regime - waarvoor hij trouwens bij de bevrijding veroordeeld werd, maar in 1956 amnestie kreeg - lanceerde Robert Hersant in 1950 het tweemaandelijks gespecialiseerde tijdschrift *Auto-Journal*. Deze formule kende succes - zijn verleden werd doodgezwegen - en hij bracht nog enkele gespecialiseerde vrijetijdsbladen op de markt, o.a. *L'Équipement Ménages* en *Le Quincailler*.

In 1953 kocht hij een regionaal weekblad op, en, na enkele aanpassingen, hield hij zijn eerste dagblad ten doop: *Oise-Matin*. Hij gebruikte dit blad als springplank voor zijn carrière als volksvertegenwoordiger van een 'radikaal-socialistische' lijst. Maar al vlug veranderde zijn politieke gezindheid en vervoegde hij de gaulisten.

Zijn opmars begon. In de periode 1956-1959 legde hij beslag op een negental kranten die hij tot vier centrumkranten fuseerde onder de ti-

tel *Centre-Presse*. In 1957 richt hij een publiciteitsagentschap *Publi-Print* op; in 1959 neemt hij *L'Éclair de l'ouest* van Nantes, *L'Action Républicaine* van Dreux en *La Liberté du Perche* van Nogent over. In 1960 is het de beurt aan *Le Berry Républicain* en in 1963 kocht hij vervolgens *La Liberté du Morhiban* op. Het ging hem zo voor de wind dat in 1964 de eerste *France-Antilles* van de persen rolt, hij een nieuw dagblad *Seine et Marne Matin* opricht en twee weekbladen van het Eure- en het Loire-departement overneemt.

In 1965 deed hij de *Oise-Matin* van de hand aan een andere persmagnaat, Amaury (*Le Parisien Libéré*, *L'Équipe*, *Carrefour*, *Marie-France*...).

Vervolgens viel zijn blik op het noorden van het land en nam hij de controle op de *Nord-Matin* (1967) en slorpte *Le Havre Presse* in 1969 op. Daarna, we schrijven 1970, nam hij even een kijkje in het zuiden van Frankrijk en richtte er prompt de groep *La Nouvelle République des Pyrénéés* op.

De tijd van de echt grootse veroveringen was nu aangebroken. In 1972 slaagde hij erin een meerderheids-participatie te nemen bij de invloedrijke regionale krant *Paris-Normandie* en nam hij zijn concurrent in het noorden, de *Nord-Éclair*, over.

Ook op andere terreinen van de perswereld maakte hij naam. Zo is hij sedert 1966 voorzitter van *Socpresse*.

In 1968 wordt hij voorzitter van de NV Nord-Press en komt in 1972 voor in de vereniging van parlementsleden die eigenaar zijn van weekbladen. Verder heeft hij zichzelf benoemd tot voorzitter van het bestuurscomité in de persgroep Robert Hersant en wordt hij opgemerkt als voorzitter van het Frans Verbond van de Periodieke Pers en ondervoorzitter van de Bond van Provinciebladen.

Le Figaro

Na zich alzo knus genesteld te hebben in twee Franse gewesten - Normandië en het industriële noorden -

miste hij nog enkele punten in het mekka van de Franse krantenwereld: Parijs. Daar immers zijn de nieuwste technieken op het vlak van drukprocedures geconcentreerd en heeft men een goede uitvalsbasis voor strooptochten in de rest van het land.

Hersant verzekerde zich daarom op 1 juli 1975 van de controle over *Le Figaro*. Hiervoor kocht hij 80% van de aandelen van Jean Prouvost, de textiel- en krantenmagnaat. Jean Prouvost (2), 91 jaar, trok zich definitief terug uit de persmiddens en verkocht zijn gerenommeerde, maar ook verlieslatende *Paris Match* (564.000 ex.),

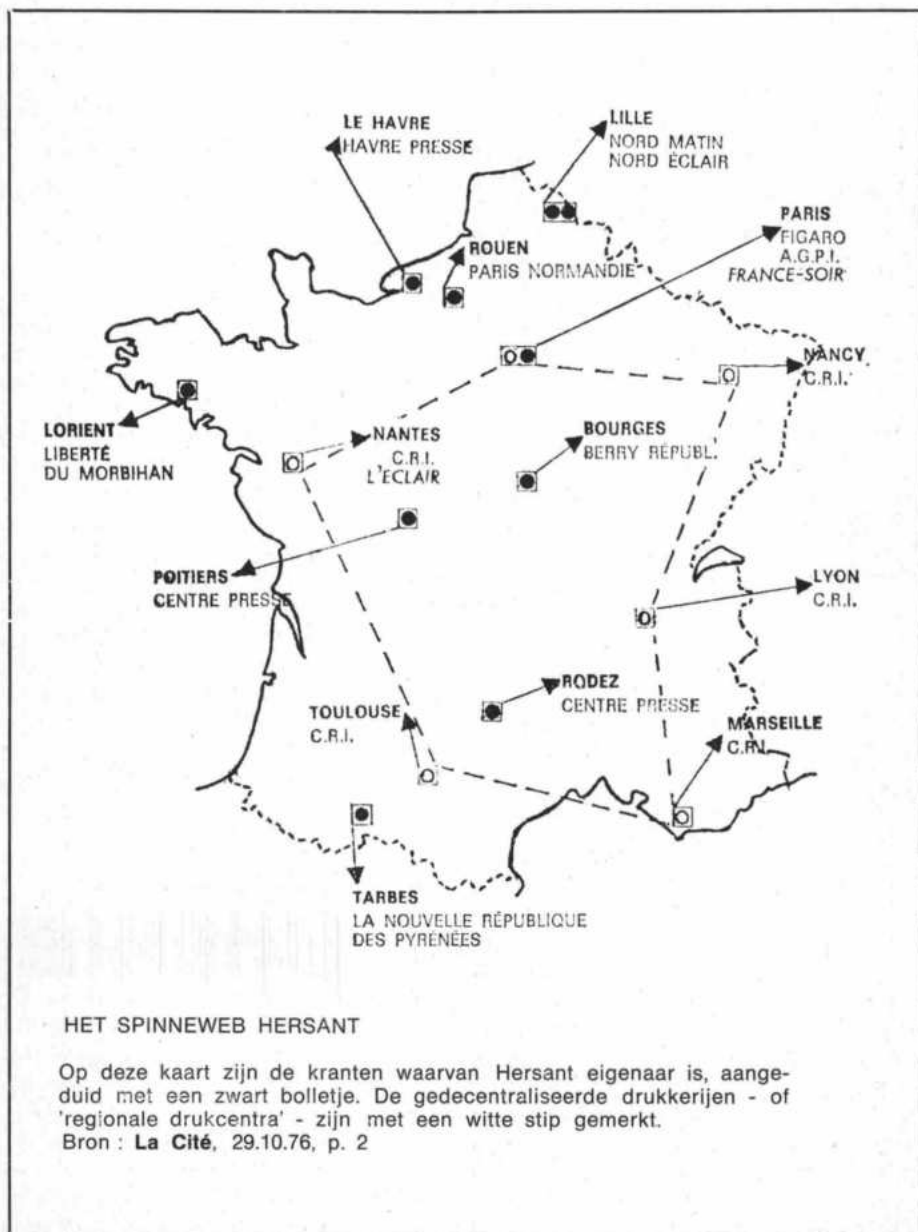
het programmablad *Télé 7 jours* (2.120.000 ex.) en het maandblad *Parents* (442.000) aan Hachette; terwijl hij de vrouwenbladen *Marie-Claire* (500.000), *La maison de Marie-Claire* (186.000), *Cent Idées* (238.000) en *Madame Fourneuse* (115.000), plus de franstalige versie van *Cosmopolitan* (140.000) overliet aan zijn kleinkinderen. Dit betekende het einde van het op één na grootste Franse persbedrijf.

Hersants intrede aan het hoofd van het aristocratisch instituut dat *Le Figaro* altijd geweest is, had iets van beeldenstormerij. De directeur Jean d'Ormesson wou uit protest aftreden, Denis Perrier-Daville, voorzitter van de 'Société des rédacteurs' reageerde zeer scherp en de redactie ging onmiddellijk voor 24 uur in staking. Zij protesteerde zowel tegen de persoon van de nieuwe eigenaar als tegen de manier waarop de verkoop plaatsvond. Andere kandidaat-kopers hadden immers geen kans gekregen een bod te doen, terwijl men zich afvroeg waar het geld voor de aankoop - 10 miljard oude Franse franken - vandaan kwam.

Hersant wist zich echter stilaan maar zeker op te dringen. Hij benoemde zichzelf - en lapt hiermee de in 1976 afgesloten overeenkomst tot scheiding van redactie en uitgever aan zijn laars - tot lid van een driehoofdig comité dat de politieke lijn van de krant zou bepalen.

Na een vergadering van de Franse CGT-federatie van de arbeiders van het boek, de nationale unie van de journalistenvakbonden en het Parijse intersyndikaal comité CGT van het boek werd in een gemeenschappelijke resolutie de «machtspositie veroordeeld die Robert Hersant nu in de Franse dagbladwereld bekleedt, wat de persconcentraties nog in de hand werkt en een aanslag betekent op de vrije meningsuiting en op het pluralisme van de informatie».

Ook de redactie van de *Paris-Normandie* werd tot de orde geroepen door de benoeming van een nieuwe hoofdredacteur. Alle journalisten werden gedwongen de richtlijnen van de directie te onderschrijven: ze hadden de keuze tussen onderwerping of ontslag. Ingevolge de huidige

structureel-economische crisis van het westerse systeem en de werkloosheid die deze meebrengt enerzijds, en het ontbreken van een eensgezind redactiestandpunt anderzijds, legden de meesten hun deontologische principes terzijde en kozen eieren voor hun geld.

Op sommige andere redacties, zoals bijvoorbeeld bij de *Nord-Eclair*, zag het er naar uit alsof Hersant de oorspronkelijke ideologische lijn van het blad zou eerbiedigen. Maar dit was slechts uitstel.

France-Soir 1

De deining en verontwaardiging over de overname van *Le Figaro* waren nog maar net weggeëbt, of men werd opgeschrikt door Hersants ambitieuze plannen met *France-Soir*. Dit Parijse boulevardblad met vele edities was aanvankelijk opgekocht door de andere persreus Hachette. Pogingen tot herstructurering, directie- en redactiewisselingen liepen spaak en Hachette besloot om *France-Soir* van de hand te doen. *France-Soir*, eens 'le premier quotidien de France', zag

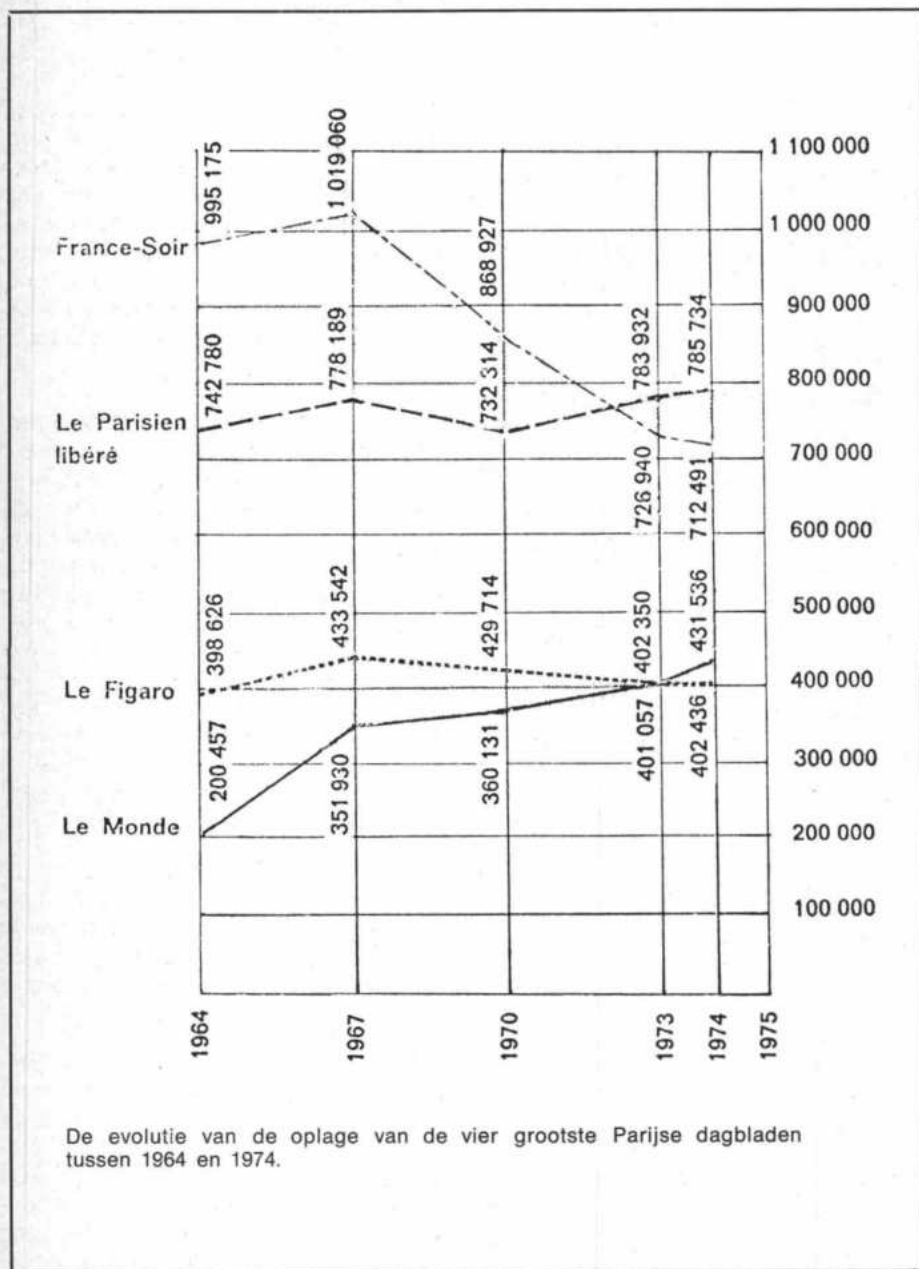
op enkele jaren tijds zijn miljoenen-oplage slinken tot 635.000 exemplaren, en sloot 1975 af met een deficit van ongeveer 25 miljoen FF. (Dat deze achteruitgang al sinds 1967 aan de gang was, blijkt uit bijgaande tabel (3).)

Hachette

Terloops dient opgemerkt dat Hachette - de grootste onder de groten - ook na het avontuur met *France-Soir* nog steeds hét Franse persconcern blijft. De weinig hoopvolle economische toestand van de Franse pers ging echter ook aan Hachette niet rimpelloos voorbij. In 1974 kon men een deficit van 78 miljoen FF narekenen, dat vooral uit de krantensector voortvloeide. In 1975 zat men nog steeds in de rode cijfers; het verlies was nu gereduceerd tot 2,6 miljoen FF. De totaaluitgave van 4,14 miljard FF in 1975 werd voor 1,01 miljard FF opgevuld door de distributie via boekhandels en krantenkiosken, 945,6 miljoen FF kwamen uit de boekensector en 'slechts' 672,3 miljoen FF uit de perssector. Terwijl de andere afdelingen van Hachette zich met 8 tot 18% herpakten, stagneerde de persafdeling ook in 1975 (4). Aanvankelijk wou Hachette hieraan verhelpen door de verkoop op 1 september 1976 van 60% der aandelen der verlieslatende *Paris-Match* (5) aan de fotograaf en uitgever Daniel Filipacchi (Salut les copains, Lui, Playboy, Mile Age Tendre...), maar al vlug besloot men terug te keren naar de oude liefde: de uitgave en verspreiding van periodieken en boeken. Het concern controleert immers zo'n 30 uitgaven, verspreid over 5 dochterondernemingen waar het minstens voor 50% in participeert.

Op een rijtje zijn dat :

- de *Société France Editions et Publications* (FEP), die *France-Soir* verkocht, en nu nog *France-Dimanche*, *Le Journal du Dimanche*, *Elle*, *Le Courrier du Val-de-Marne* en een tijdschrift in Pantoise uitgeeft (voor 74,8% van Hachette).
- de *Société d'études et de publications économiques* (SEPE) die participeert in het economisch tijdschrift *Vision*.

- de *Société Edmonde* met *Confidences*, *Mickey Parade*, *Le Journal de Mickey*, *Femme Moderne*, *Premier Sourire* en *Picsou* (voor 99,9 % van Hachette).
- de *Editions Radio* met het vakblad *Toute l'électronique* en vier andere vakbladen (voor 98% in handen van Hachette).
- de *Société Presse et Information* die *Le Point* uitgeeft (voor 74% van Hachette).
- de onderneming die *Télé 7 Jours*

uitgeeft en dus van Prouvost (5%) en zijn concern (45%) overging naar Hachette. De onderneming heeft een kapitaalbreng van 16% in Radio-Télé-Luxembourg (RTL).

- de *Librairie Jules Taillandier* met *Historia*, *Tout pour votre jardin*, *Le Journal de la France...* (43,88% van Hachette).

Om dit opstelsommetje af te ronden dient nog vermeld dat Hachette nog 1160 stationskiosken en het kwasi-monopolie in de *Nouvelles Ménageries*

de *la Presse* heeft. Deze laatste staat in voor de verspreiding van kranten en periodieken in Frankrijk. Bovendien kan Hachette steeds terecht bij haar bank, de Bank van Parijs en van de Nederlanden, die goed ingeplant is in de papierindustrie en een groot aantal drukkerijen controleert.

France-Soir 2

Terug naar Hersant. Deze maakte bij *France-Soir* zijn intrede langs een achterpoortje. Het was immers ondenkbaar dat hij - zo vlug na de moeilijkheden met *Le Figaro* - deze krant kon opkopen zonder huilconcerten over 'persvrijheid en pluralisme' te moeten aanhoren.

Geen nood echter. In een eerste fase leek het erop of P. Winkler, directeur van het persagentschap *Opera Mundi*, de nieuwe baas bij *France-Soir* zou worden. Winkler richtte echter in juni 1976 een dochteronderneming op, *Presse Alliance*, die belast werd met het beheer van *France-Soir*. En via dit filiaal verscheen op 17 augustus... Hersant.

Het scenario dat reeds bij *Le Figaro* werd uitgeprobeerd, herbegon bij *France-Soir*. De journalisten gingen in staking, riepen de tussenkomst van de rechter in om enige klaarheid te scheppen in de uiterst troebele omstandigheden van de transactie, weigerden hun artikels te ondertekenen ... (6). Ze refereerden naar de verordening over de pers van 26 augustus 1946, opgesteld door de voorlopige regering van generaal De Gaulle, die stelde dat het verboden is dat eenzelfde persoon meer dan één periodiek terzelfdertijd leidt.

Hersant liet ook deze storm over zich heen gaan. De wet ter instandhouding van het perspluralisme imponeert hem helemaal niet. En met de Franse magistratuur schijnt hij goede maatjes te zijn. Zo weet *Le Nouvel Observateur* te melden dat Lecanuet en acht hooggeplaatste magistraten van het Hof van Rouen met Hersant op de zetel van de *Paris-Normandie* een onderhoud hebben gehad. De advocaten, die door de redactie van de *Paris-Normandie* zijn aangezocht, zien de afloop van hun geschil met Hersant dan ook met lede ogen tegemoet.

Het Imperium Hersant

Robert Hersant, 56 jaar, gaullistisch afgevaardigde van de Oise, leidt een persgroep die bestaat uit :

- 13 DAGBLADEN : *Le Figaro*, Paris (oplage 470.000 ex.) ; *France-Soir*, Paris (635.000) ; *Nord-Matin*, Lille (128.000) ; *Nord-Eclair*, Roubaix (111.000) ; *Paris-Normandie*, Rouen (183.000) ; *Le Havre Presse* (24.000) ; *L'Eclair de Nantes* (33.000) ; *La Liberté du Morbihan*, Vannes (20.000) ; *Centre-Presse*, Poitiers, 11 titels (87.000) ; *Le Berry républicain*, Bourges (47.000) ; *La nouvelle république des pyrénées*, Tarbes (20.000) ; *France-Antilles*, Fort-de-France, *Le Journal de l'île*, à la Réunion.
- 9 WEEKBLADEN EN HALFMAANDELIJKSE BLADEN : *La Voix du Bocage* (Vire), *Le Courrier de l'Eure* (Le Neufbourg), *Le Pont-Audemer* (Pont-Audemer), *La Liberté de la Vallée de la Seine* (Poissy), weekbladen ; *Le Pays d'Auge* (Lisieux), *La Renaissance du Bessin* (Bayeux), *Les Nouvelles de Falaise* (Falaise), *L'Action républicaine* (Dreux, Châteaudun, Nogent-le-Rotrou) en *Le Journal d'Elbeuf* (Elbeuf), halfmaandelijke bladen.
- 10 TECHNISCHE MAGAZINES EN VAKBLADEN : *Auto-Journal*, *Sport-Auto*, *Les Cahiers du yachting*, *Bateaux*, *La Revue nationale de la chasse*, *La Pêche et les Poissons*, *Points de vente*, *Market*, *Votre tricot*, *La bonne cuisine*.
- 1 PERSAGENTSCHAP : AGPI (*Agence générale de presse et d'information*), opgericht in navolging van het *Agence Aigles*, dat *Le Progrès* en *Le Dauphiné Libéré* van nieuws voorziet. AGPI bestaat uit een staf polyvalente journalisten die de bladen van de Hersant-groep informatie doorspelen.
- 1 PUBLICITEITSAGENTSCHAP : *Publi-Print*.
- DRUKKERIJEN : gegroepeerd rond verschillende titels, en sinds kort aangevuld met nieuwe drukcentra om de verspreiding van *Le Figaro* en *France-Soir* op fac-similé te vergemakkelijken.

Het 'Plan'

Na een tijdje maakte Hersant zijn plan bekend tot volledige reorganisatie van *Le Figaro* en *France-Soir*.

France-Soir zal *France-Matin* gaan heten en 's morgens uitkomen. *Le Figaro* daarentegen, dat tot nu toe een ochtendblad is, zal een avondblad worden. Proeven met het doorseinen van hele bladzijden zijn positief uitgevallen zodat het mogelijk wordt het blad op meerdere plaatsen tegelijk te drukken. Nu gebeurt dit reeds te Nantes, Marseille, Toulouse, Nancy en Lyon. Andere steden zullen volgen: Bourges, Poitiers, Lille-Roubaix-Tourcoing, Amiens en Caen. Deze 'regionalisering' van het Parijse dagblad is waarschijnlijk ingegeven door de vaststelling dat alleen de provinciale bladen toekomst hebben. In de lijst van de thans meest verkochte kranten immers prijkt de regionale *Ouest-France* met 639.173 exemplaren aan de kop, gevolgd door *France-Soir*, *Le Monde*, *Le Progrès de Lyon*, *Le Figaro*, *La voix du Nord*, *Sud-Ouest* (Bordeaux), *Le Parisien Libéré* en *L'Aurore*. Ook de stijging van de reclame-inkomsten bij de provinciale bladen schijnt deze trend te bevestigen. Zo is volgens gegevens van het Institut de Recherches et d'Etudes Publicitaires het reclamebudget van de regionale kranten in de periode 1971-1973 met 33% gestegen tegenover 17% voor de Parijse bladen (7). Een rechtstreeks gevolg van deze reorganisatie is dat *Le Figaro* twaalf uur eerder dan *Le Monde* (ook een avondkrant) in de provincie zal kunnen verkocht worden. Een oude droom van de Franse bourgeoisie is in vervulling gegaan: te kunnen concurreren met *Le Monde*.

Verder wil Hersant bepaalde bladzijden van zijn kranten uniformiseren. Hiervoor richtte hij een Parijs persagentschap AGIP op, dat persklare artikels voor zijn bladen moet leveren.

Ook kwam hij tussen op het vlak van de verspreiding en werden de plaatselijke edities (Nantes en Poissy) van de *Paris-Normandie* aan *Le Figaro* doorverkocht. Het is de bedoeling dat *Paris-Normandie* en *Le Figaro* in de toekomst fusioneren (8).

Al deze rationalisering brachten met zich mee dat 115 werknemers bij *Le Figaro* - 70 journalisten en 45

bedienden - ontslagen werden. Als eersten kwamen de 'gauchisten' aan de beurt. Maar deze ontslagen kunnen niet uitsluitend Hersant worden aangerekend. Sinds het najaar 1973 zijn de lonen met 20% gestegen, de drukkosten met 80% per halfjaar en de posttarieven tussen de 40 en de 130%. Daarentegen zijn de reclame-inkomsten met 40% geslonken. De speciale staatssteun van 60 miljoen FF vinden de uitgevers te gering om aan de stijgende produktiekosten het hoofd te bieden (9).

Twee nieuwe kranten

Als reactie op de huidige evolutie in de perswereld bestaan er plannen voor de oprichting van twee nieuwe dagbladen. En dit vanuit totaal aan elkaar tegengestelde hoeken.

Op initiatief van Claude Perdriel, de dynamische industrieel die het weekblad *Le Nouvel Observateur* tot bloei heeft gebracht, worden plannen opgevat voor een populair ochtendblad dat waarschijnlijk *Matin de Paris* of *Paris-Matin* gaat heten. De bedoeling is om 'de rechtse manipulatie van de publieke opinie' te doorbreken. De socialistische partij van Mitterand, die nog niet over een eigen of verwant dagblad beschikt, heeft wel oren voor dit initiatief. En vooral Gilles Martinet, bestuurslid van de PS, is wild enthousiast. Perdriel zou het liefst van de goede naam van de *Nouvel Observateur* gebruik willen maken om zijn blad te lanceren; maar de journalisten en het personeel van het weekblad zijn daar niet zo voor te vinden. Ze staan huiverig tegenover een te sterke binding van het blad met de PS en hebben het project dan ook verworpen met 103 tegen 20 stemmen.

Perdriel zet echter door en heeft reeds een dertigtal journalisten aangeworven en lokalen gehuurd. (10)

Anderzijds zijn ook Joseph Fontanet, oud-minister onder Pompidou, en Phillope Heyman, de vroegere hoofdredacteur van het economisch tijdschrift *Vision*, van plan begin 1977 een avondblad op de markt te brengen. Hierbij kunnen ze rekenen op de steun van de autobandenfabriek Michelin en van de machtige Union des Industries métallurgiques et minières. Het blad moet liberaal en her-

vormingsgezind worden en gericht op een «veeleisend publiek van niveau».

Malaise

Op het vlak van de informatieverstrekking wordt de toekomst door de meeste journalisten somber ingezien. Het recht op informatie blijft immers dode letter voor hen die niet over de middelen beschikken om hun mening kenbaar te maken. Voor gewetensvolle journalisten die voortdurend met ontslag bedreigd worden, bestaat geen informatievrijheid. Vooral nu niet, nu voor elke vrijkomende plaats - van de 13.300 beroepsjournalisten in Frankrijk heeft één op de zeven geen werk - er tientallen kandidaten staan te drummen. Toch hebben 56 journalisten van *France-Soir* vrijwillig ontslag genomen - gebruikmakend van de 'gewetensclausule' - omdat ze zich niet langer konden akkoord verklaren met de ideologische lijn van het blad.

En verder ?

Al deze operaties zijn van economisch en politiek belang. De Parijse markt, en deze van Frankrijk in het algemeen, heeft een lezerspotentieel dat rijp is voor meerdere kranten. De vraag is slechts: welke kranten? Als nu reeds één krantelezer op 6 Hersant leest, ziet de toekomst er niet zo hoopvol uit.

Men moet zich hierbij minstens twee vragen stellen: vanwaar komt het geld? Wat betekent deze operatie? Tijdens een onderhoud met Jean-Louis Servan-Schreiber in het tijdschrift *L'Expansion* zegt Hersant dat hij het geld geleend heeft bij verschillende banken. Dit is slechts mogelijk indien hij geruggesteund wordt door machtige belangen en invloedrijke politici. En hier komt de ex-premier van Giscard d'Estaing, Jacques Chirac, om de hoek kijken.

Terwijl het staatshoofd graag erg lyrisch doet over de noodzaak van een pluriforme en onafhankelijke pers als autonoom tegengewicht ten opzichte van de regering, gaf hij zijn premier Chirac de vrije hand om Hersant bij zijn handelingen te beschermen en ze in het geheim te subsidiëren. Sinds de opzienbarende breuk tussen Giscard en Chirac heeft Hersant nu eerder partij gekozen voor Chirac, de zo-

pas verkozen partijvoorzitter van het Rassemblement pour la République (RPR), de ex-gaullisten. Met het oog op de komende verkiezingen lijken twee nationale kranten van het kaliber van *France-Soir* en *Le Figaro* als bondgenoten niet geheel en al te ver-smaden.

Daarom zal men de - naar beweerd wordt - nog steeds deficitaire *France-Soir* pas na de verkiezingen van 1978 opdoeken.

Al deze ontwikkelingen hebben, volgens Raymond Lavigne (11), een duidelijk politiek doel: de geschreven pers terug in het (conservatieve) ga-reel brengen. Na de machtsgreep op radio en televisie poogt men ook de pers - of althans de belangrijkste titels - het zwijgen op te leggen. De gebeurtenissen bij *Le Figaro* en *France soir* wijzen in ieder geval in die richting.

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL

acco

Tiensestraat 134 - 136
3000 LEUVEN
tel. 016/23.35.20

nieuwe werken verkrijgbaar in onze boekhandel :

— HET GEZIN IN VLAANDEREN

door prof. Dr. Wilfried Dumon
93 blz., 120 fr

— DE POTENTIE VAN EEN DWERG

Een halve eeuw VPRO, van Spelberg tot Servet
onder redactie van Ad Kooyman - Max Van Rooy
247 blz., 451 fr

— SOCIOLINGUISTIEK

Overzicht van de maatschappelijke aspecten van taal
256 blz., 154 fr (aularreeks)

— OVER DE PSYCHOLOGIE VAN MEDITATIE

Technieken en implicaties
door Claudio Naranjo & Robert E. Ornstein
254 blz., 355 fr

— DE STAD VAN AXEN

Een topologische verkenning van de krachten tussen mensen
door Ferdinand Cuvelier
195 blz., 395 fr

— IS 'WERKELIJK' WAAR ?

Spraakverwarring, zinsbegoocheling en onvoorstelbare werkelijkheid
door Paul Watzlawick
235 blz., 400 fr,

- (1) Zie L. BOONE, «Crisis in de pers: concentratie, monopolievorming, directe overheidssteun en hun politieke en sociale gevolgen», in *Communicatie*, zomer 1975, nr. 2, p. 1-16. Een zeer overzichtelijke en heldere analyse van de Franse situatie vindt men bij G. SCHMITT, «Der Zusammenhang von Pressemonopolen und Manipulation in Frankreich», in *der Anteil der Massenmedien bei der Herausbildung des Bewusstseins in der sich wandelnden Welt*, Sektion Journalistik der Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1975, p. 79-90
- (2) Voor meer gegevens over deze boeiende figuur uit de Franse krantenwereld kan men terecht bij P. BOEGNER, *Oui, patron*, Plon, Paris, 1976, 320 p.
- (3) *Presse Actualité*, januari 1976, p. 15
- (4) K.I.: «Frankreich: Das Pressekarussell dreht sich - die Konzentration wächst», in *Media Perspektiven*, 1976, nr. 7, p. 326
- (5) De geschiedenis van deze krant wordt verhaald door G. HANOTEAU, *La fabuleuse histoire de Paris-Match*, Plon, Paris, 1976, 198 p.
- (6) Voor een kroniek van de feiten, zie o.a. FIJ, *En ligne directe*, juli-augustus 1976, p. 5-6; en J. BUISSON, «France-Soir sous Hersant», in *Presse Actualité*, september-oktober 1976, p. 16-26
- (7) *De Pers-La Presse*, mei-juli 1976, p. 57
- (8) G. ALBOUY, «Les projets de M. Hersant et la crise de Paris-Normandie», in *Le Monde*, 11-11-76, p. 26
- (9) IPI-report, december 1975, p. 3
- (10) Ondertussen werd bekend dat het eerste nummer van *Le Matin de Paris* op maandag 28 februari 1977 zal verschijnen.
- (11) R. LAVIGNE, «La concentration de la presse en France», in *Le Journaliste démocratique*, 1976, nr. 10, p. 6-7